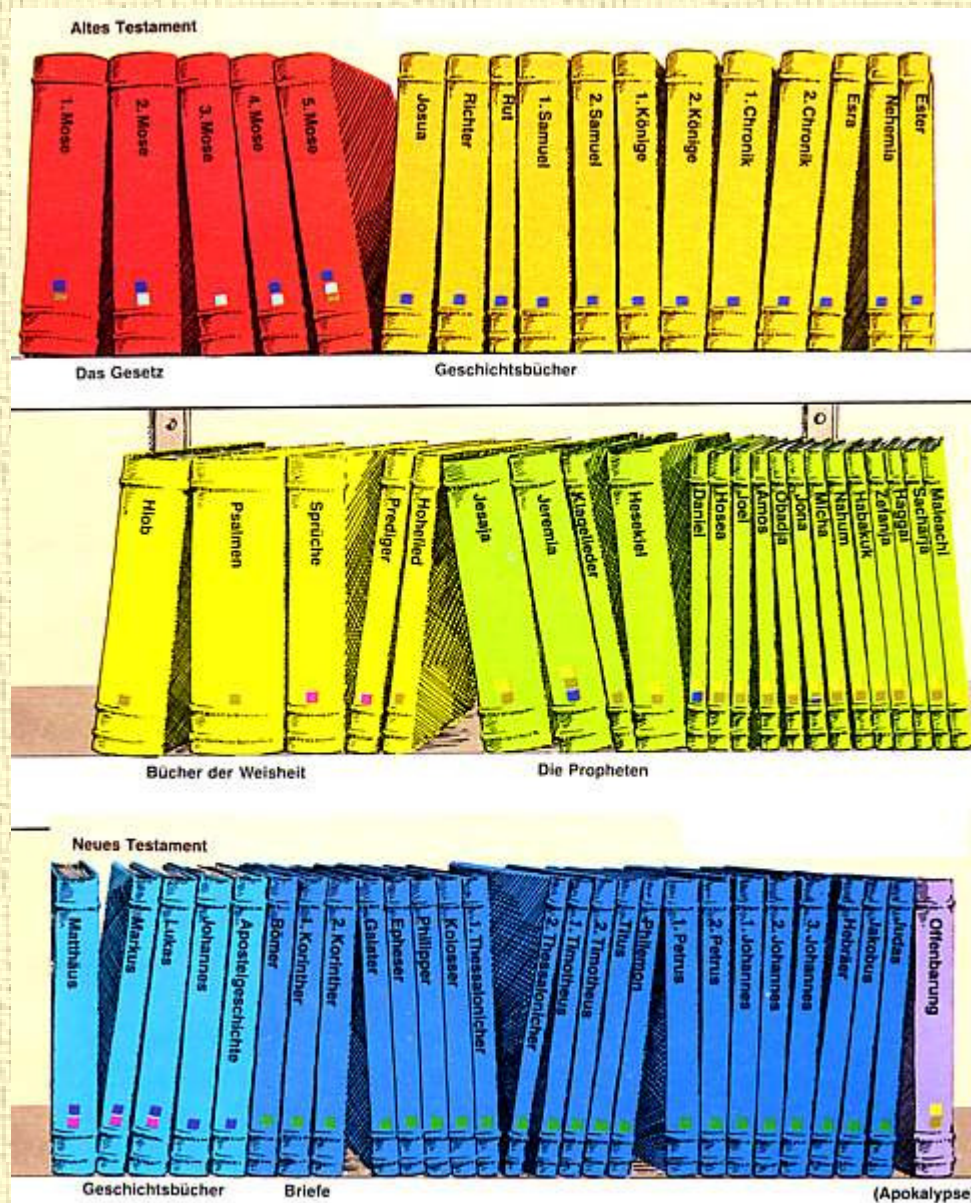

Die Bibel

Das Buch
der Bücher

Die Bibel – eine ganze Bücherei

Das AT – die jüdische Heilige Schrift

Gesetz (Thora)

Propheten (Nebiim)

Schriften (Ketubim)

Das AT wie es Jesus kannte

Lk.24,44: [...] Es muß alles erfüllt werden, was von mir geschrieben steht im **Gesetz** des Mose, in den **Propheten** und in den **Psalmen**.

Mt.23,35: damit über euch komme all das gerechte Blut, das vergossen ist auf Erden, von dem Blut des gerechten **Abel** an bis auf das Blut des **Secharja**, des Sohnes Berechjas, den ihr getötet habt zwischen Tempel und Altar.

1. Mose 4,8

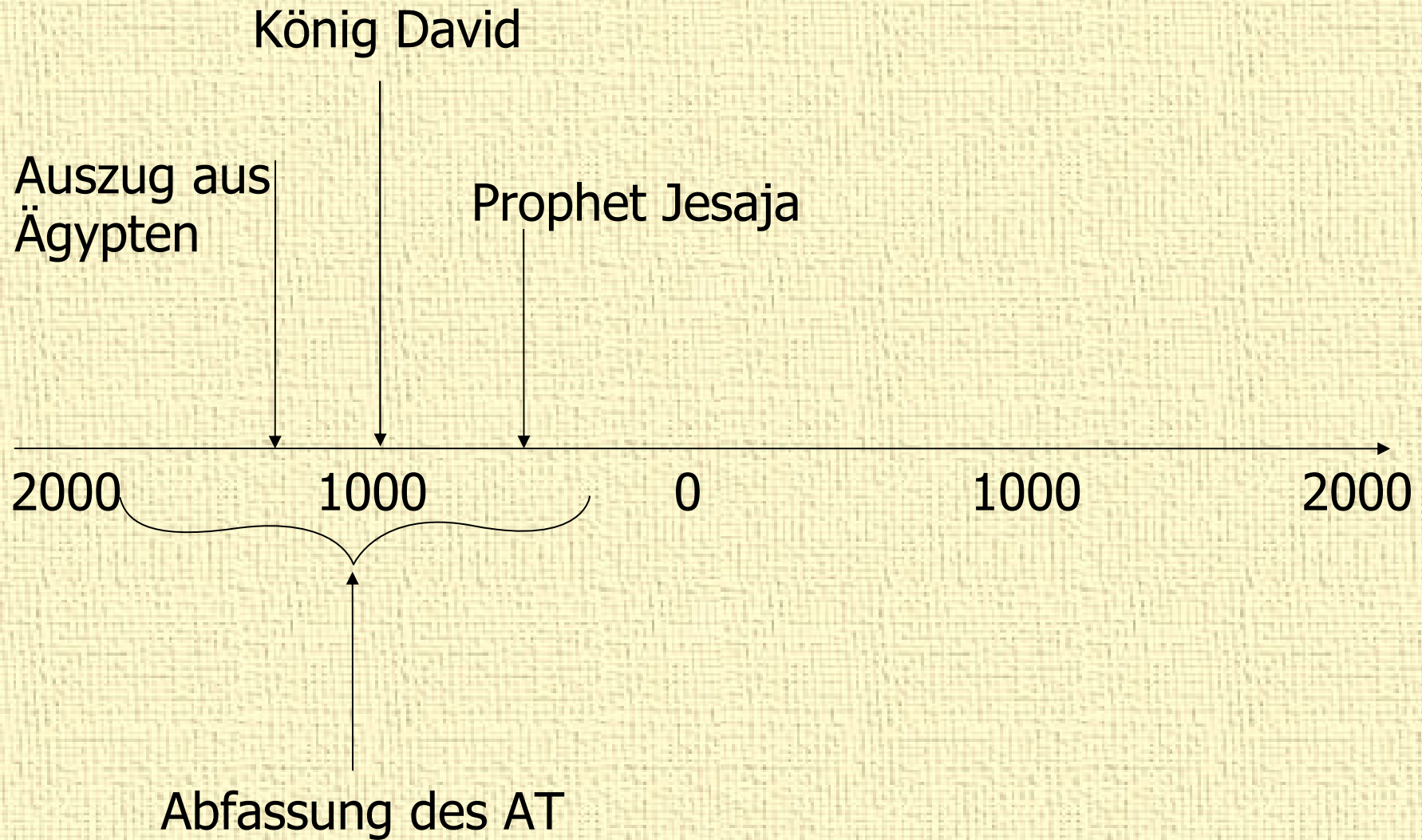
erstes Buch des
jüdischen „AT“

2. Chr 24,20.21

letztes Buch des
jüdischen „AT“

Das ganze AT

Zeitraster AT

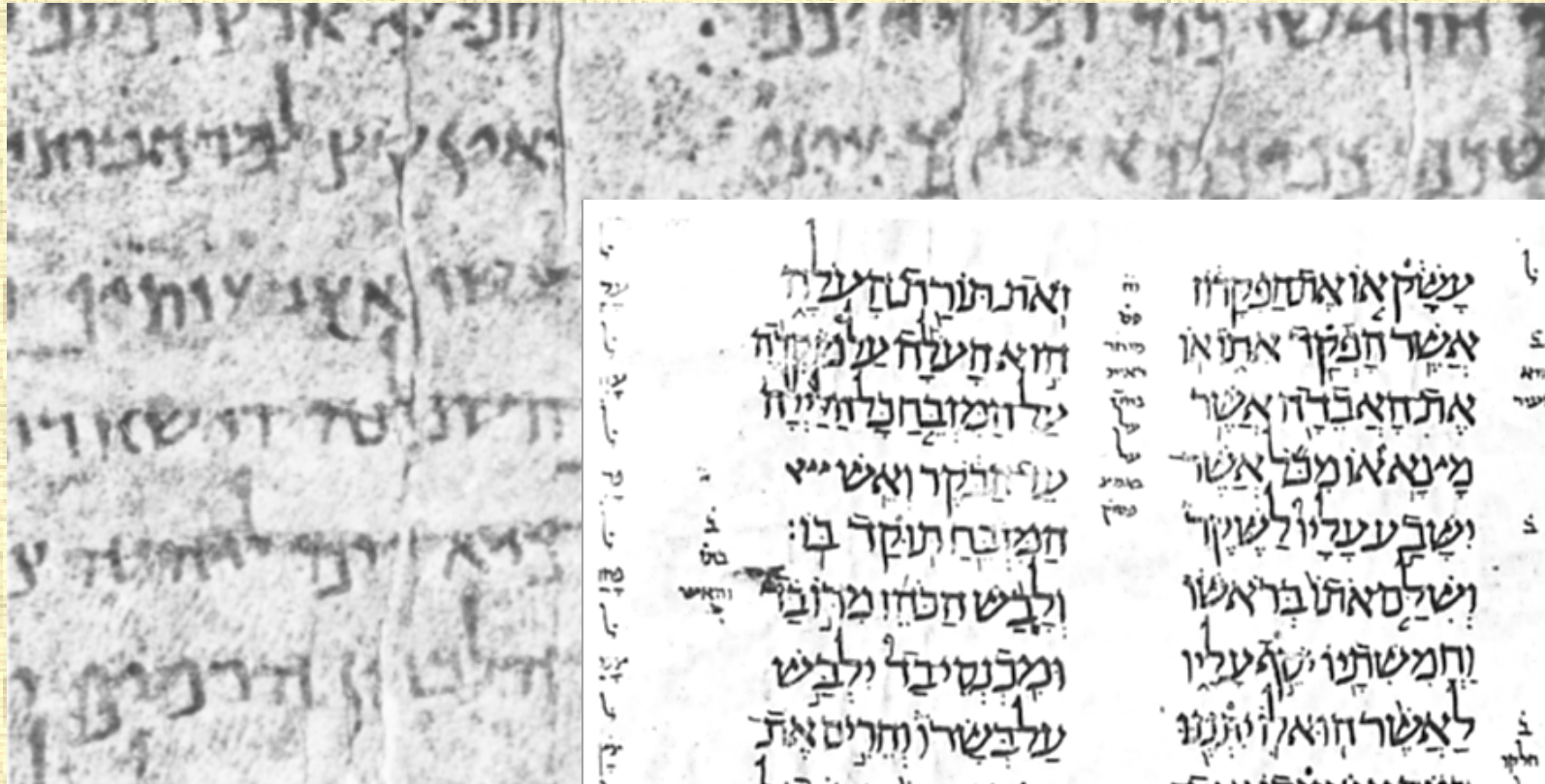
Hebräisch-Feeling

ds st n txt dr nr knsnntn ht.

ds st n txt dr nr knsnntn ht.
a i ei e e u o o a e a

das ist ein text der nur konsonanten hat.

Die Handschriften

Handschrift aus
dem 9.Jh.n.Chr.
mit Vokalzeichen
und Randbemer-
kungen ⇒

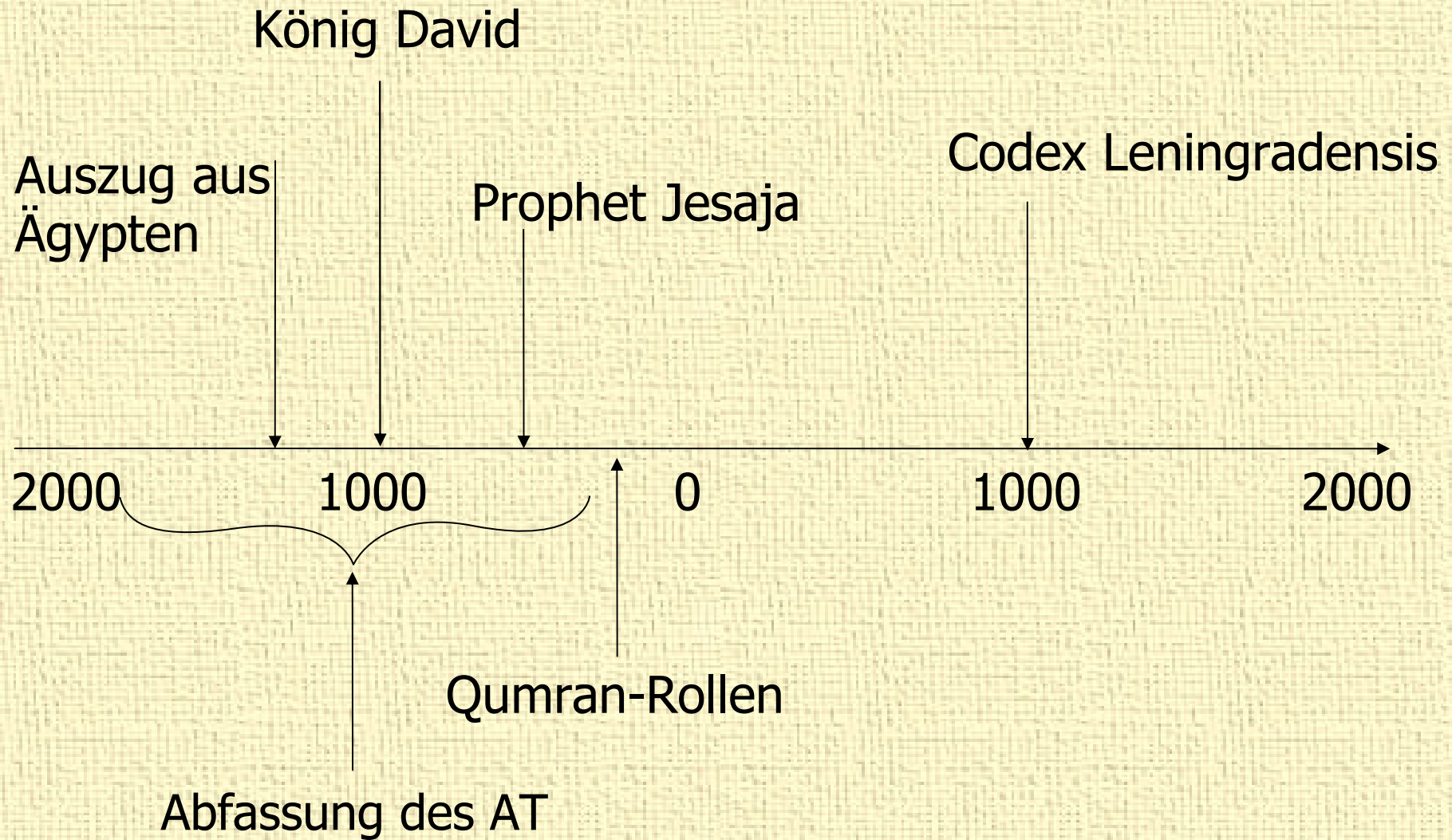
Die Rollen von Qumran

- älteste HS bis 1947: Codex Leningradensis (1008)
- 1947: zufälliger Fund der Höhlen von Qumran
- Inhalt:
  - x Funde aller Bücher des AT außer Esther
  - x komplette Jesaja-Rolle aus dem 2.Jh.v.Chr.
  - x ein Teil des Samuel-Buchs aus dem 4.Jh.v.Chr.
- über 1000 Jahre älter als Codex Leningradensis

Zeitraster AT

Die Rollen von Qumran

- älteste HS bis 1947: Codex Leningradensis (1008)
- 1947: zufälliger Fund der Höhlen von Qumran
- Inhalt:
  - x Funde aller Bücher des AT außer Esther
  - x komplette Jesaja-Rolle aus dem 2.Jh.v.Chr.
  - x ein Teil des Samuel-Buchs aus dem 4.Jh.v.Chr.
- über 1000 Jahre älter als Codex Leningradensis
- Übereinstimmung erstaunlich:
  - x 95% des Textes sind absolut identisch
  - x Rest: fast alles unbedeutende Schreibfehler

Die Überlieferung des AT

- Pergamentrollen aus Häuten kultisch reiner Tiere
- nur jüdische Schreiber in reinem jüdischen Gewand
- nur schwarze Tinte nach speziellem Rezept
- vor dem Schreiben des Namens Gottes durfte die Feder nicht neu in die Tinte getaucht werden
- Vorlage: authentisches Manuskript
- jeder Abschnitt 48-60 Zeilen zu je 30 Buchstaben
- Abstand zwischen Buchstaben: ein Haar, zwischen Absätzen: 9 Buchstaben, zwischen Büchern: 3 Zeilen
- keinen Buchstaben oder Zeichen auswendig schreiben
- fehlerhafte Kopien wurden verbrannt oder beerdigt

Der hebräische Grundtext

GENESIS. **בראשית**

1 וּבְרֵאשִׁית־ בְּרֵא־ אֱלֹהִים אֶת־ הַשָּׁמַיִם וְאֶת־ הָאָרֶץ׃ יוֹהֲלֵךְ
הַיָּתָה תְּהוֹ וְכָהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פָּנֵי תְהוֹם וְרִיחַ אֱלֹהִים מְרֻחָת עַל־פָּנֵי
הַמַּיִם׃ 13 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי־אֹר וַיְהִי־אֹר׃ 14 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶת־הָאֹר
כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ׃ 15 וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר
יוֹם וּלְחֹשֶׁךְ לַיְלָה וַיִּבְרָא וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ 16
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי־רֶקֶעַ בַּתּוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי־מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לַמַּיִם׃ 17
וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרֶקֶעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרֶקֶעַ
וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרֶקֶעַ וַיְהִי־כֵן׃ 18 וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרֶקֶעַ שָׁמַיִם
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃ 19 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקְוּ הַמַּיִם
מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד וַתֵּרָא הַיַּבֵּשָׁה וַיְהִי־כֵן׃ 20 וַיִּקְרָא
אֱלֹהִים לַיַּבֵּשָׁה אָרֶץ וּלַמְּקוֹרֵי הַמַּיִם קָנָא וַיִּמַּשׁ וַיִּרָא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ 21
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תִּדְשָׂא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֵשֶׂב׃ מִזֶּרַע זֶרַע עֵץ פְּרִי עֵשֶׂה
פְּרִי לַמִּינֵהוּ אֲשֶׁר זָרַעְתָּ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃ 22 וַתֵּצֵא הָאָרֶץ דָּשָׂא
עֵשֶׂב מִזֶּרַע זֶרַע לַמִּינֵהוּ וְעֵץ פְּרִי אֲשֶׁר זָרַעְתָּ לַמִּינֵהוּ וַיִּרָא
אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ 23 וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי׃ 24 וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לַהֲבַדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה

אֲדָרְתִּי בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם
שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים
זֶר הַקָּמֶן לְמַמְשֶׁלֶת־
רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר
בֶּן הָאֹר וּבֶן הַחֹשֶׁךְ

Cp I, I^a mlt MSS 2
IO^a Var^{Ka} קְלִיָּה || II^a 6
εἰς ἀρχάς, I A.

Cp I, 1^a prps בְּרָא || 6
et ins וַיֵּרָא אֱלֹהִים בְּרִיטוֹב
(cf מקות המים 10) || 6^b +
ועץ, cf v 12 et 3MSS אעש

- erstaunlich präzise Überlieferung während 3500 Jahren
- Text ist praktisch völlig sicher
- kaum bedeutsame Abweichungen
- jedoch z.T. schwierig zu übersetzen

Cp 1, 1^a mlt MSS ב maj; Orig Βρησθ vel Βαρνησθ, —σεθ; Samar *Barašēl* || 10^a Var^{Ka} וְלִמְךָ || 11^a טו = וְשֵׁשׁ עָשָׂר || 14^a ח השמים || 15^a טז מַאֲרֹת || 16^a טז εἰς ἀρχάς, 1 A.

Cp I, 1^a prps בָּרָא || 6^a ins וַיְהִי־בֹן ex 7; cf 6 et 9. 11. 15. 24. 30 || 7^a dl וַיְהִי־בֹן et ins אֱלֹהִים כִּי־טוֹב; cf 4. 10. 12 etc et 6 ad 8 || 9^a 1 prb מְקוֹה = 6 συναρχή (cf 10 מְקוֹה הַמַּיִם) || 11^a 1 || גִּיקוֹי הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מְקוֹיָהֶם וַתֵּרָא הַיִּבְשָׁה + 6^b || 16^a dl ? cf v 12 et 3MSS 30 || 16^a dl ?

¶¶, cf v 12 et 3MSS $\mu\theta\theta\lambda\theta\theta$ || 16^a dl ?.

Das Neue Testament

Geschichtliche Bücher

- 4 Evangelien
- Apostelgeschichte

Lehrbriefe

- mindestens 13 von Paulus
- 2 von Petrus
- 3 von Johannes
- 1 von Jakobus
- 1 von Judas
- 1 unbekannter Schreiber (Hebräer)

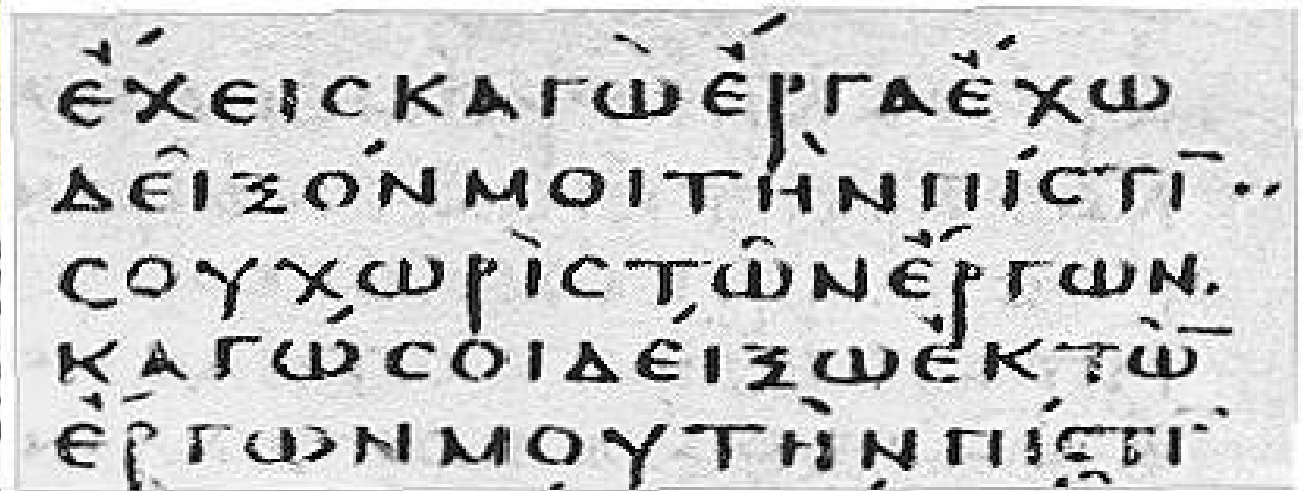
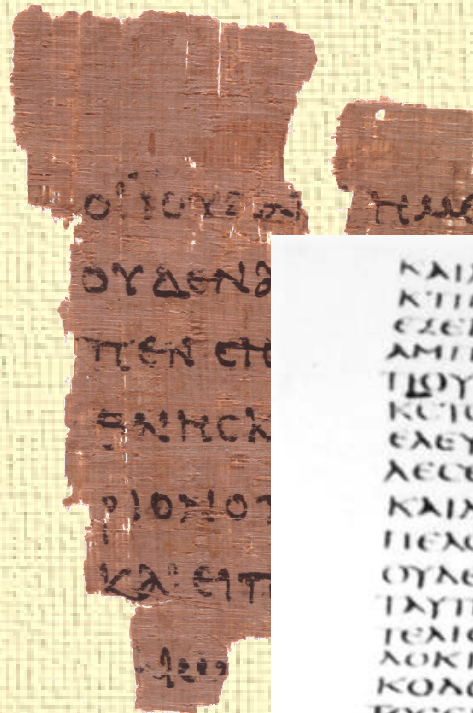
Offenbarung

Die Evangelien

	Matthäus	Markus	Lukas	Johannes
Jesus als	König	Diener/Opfer	Mensch	Gott
Farbe	Purpur	Scharlach	Weiß	Blau
Tier	Löwe	Stier	Mensch	Adler
AT	Sproß Davids (Jer.23,5)	Mein Kecht, der Sproß (Sach.3,8)	Ein Mann, genannt der Sproß (Sach.6,12)	Sproß des Herrn (Jes.4,2)
Schwerpunkte	➤ Jesus erfüllt das AT ➤ Lehre	➤ Handeln, Wunder ➤ Evangelisation	➤ Historisch exakt ➤ Heiliger Geist ➤ Frauen	➤ Apologetik ➤ Ergänzung zu den Synoptikern ➤ Göttlichkeit Jesu
Personen	Wenig	Als historische Referenz	Gut ausgearbeitet	Beispielhaft
Bekannte Stellen	➤ Bergpredigt ➤ Missionsbefehl	➤ Mk. 16,16,18	➤ Barmherziger Samariter ➤ Der verlorene Sohn	➤ Prolog ➤ „Ich bin“ ➤ Joh.3,16

Die Handschriften des NT

ΚΑΙ ΛΑΒΟΝΤΕΣ
ΚΤΙΝΑΝ ΑΥΤΟΙΣ
ΕΞ ΕΛΛΟΝΕΣ
ΑΜΠΙΕΛΩΝΟΣ
ΤΩΝ ΝΙΤΟΙΗΝ
ΚΤΙΟΥ ΑΜΠΙΕΛ
ΕΛΕΥΣΕΤΑΙ ΚΑΙ
ΛΕΥΣΕΤΟ ΥΣΙ ΕΣ
ΚΑΙ ΛΩΣΕΤΟΝ
ΠΕΛΩΝΑ ΑΛΛΟΙΣ
ΟΥΔΕΤΗΝ ΓΡΑΦΗΝ
ΤΑΥΤΗΝ ΑΝΕΓΝΩ
ΤΕ ΛΙΘΟΝ ΟΝ ΑΠΕ
ΛΟΚΙΜΑΣΑΝ ΟΙ ΟΙ
ΚΟΛΟΜΟΥΝΤΕΣ
ΤΟΣ ΕΤΕΝ ΗΘΗΕΡ

Η ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΟΙΣ
ΕΙΠΑΝ ΑΥΤΟΙΣ ΚΑΙ
ΣΑΡΟΣ ΟΔΕΙΣ ΕΠΙ
ΑΥΤΟΙΣ ΤΑ ΚΑΙ ΣΑΡ
ΑΠΟΛΟΤΕ ΚΑΙ ΣΑΡ
ΚΑΙ ΤΑ ΤΟΥ ΟΥΤΩ
ΚΑΙ ΤΟ ΟΥΤΩ ΚΑΙ

ΚΡΩΝΑΝ ΑΣΤΥΡΕ
ΟΥΤΕΙ ΑΜΙΖΟΝΤΑΙ
ΑΛΛΑΙΣΙΝΩΣΑΡ
ΛΟΙΕΝΤΟΙΣ ΟΥΤΑ
ΝΟΙΣ ΠΕΡΙΛΕΓΩΝ
ΝΕΚΡΩΝ ΟΤΙ ΕΡΕ
ΜΑΝΟΥΕΛ ΕΣΤΙΝ

ΟΙ ΑΣΠΕΣ ΟΤΙ Ε
ΕΣΤΙΝ ΚΑΙ ΟΥΚ Ε
ΑΛΛΟΣ ΠΑΙΝΑΥΡ
ΚΑΙ ΤΟ ΑΓΙΑΝ ΑΥΡ
ΕΣΟΧΗ ΕΣΤΙΝ ΚΑΙ
ΑΣΟΥΚΑΙ ΕΣΟΜ
ΠΙΣΣΥΝΕΣΕΩΣ ΚΑΙ

ΕΣΟΛΗ ΕΣΤΙΝ ΧΥΟΣ ΚΑΙ
Ο ΑΓΙΑΝ ΑΝΤΟΝ ΠΙ
ΤΟΝ ΟΥΤΩ ΕΣΕ
ΟΝ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕ
ΕΣΤΙΝ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩ
ΟΚΑΥΤΩ ΟΥΚ ΑΥΡ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΥΣΙΩΝ
ΚΑΙ ΟΙΣΙΝ ΑΥΡ
ΝΟΥΝ ΕΧΩΣΑΙ
ΚΡΙΟΙΣ ΠΙΣΝΑΥΡ
ΟΥΜΑΚΡΑΝ ΑΥΡ
ΚΑΙ ΣΙΛΙΑΣ ΤΟΥ
ΚΑΙ ΟΥΛΙΣ ΟΥΚ Ε
ΙΟΥΜΑΚΡΑΝ ΑΥΡ
ΑΥΤΟΝ

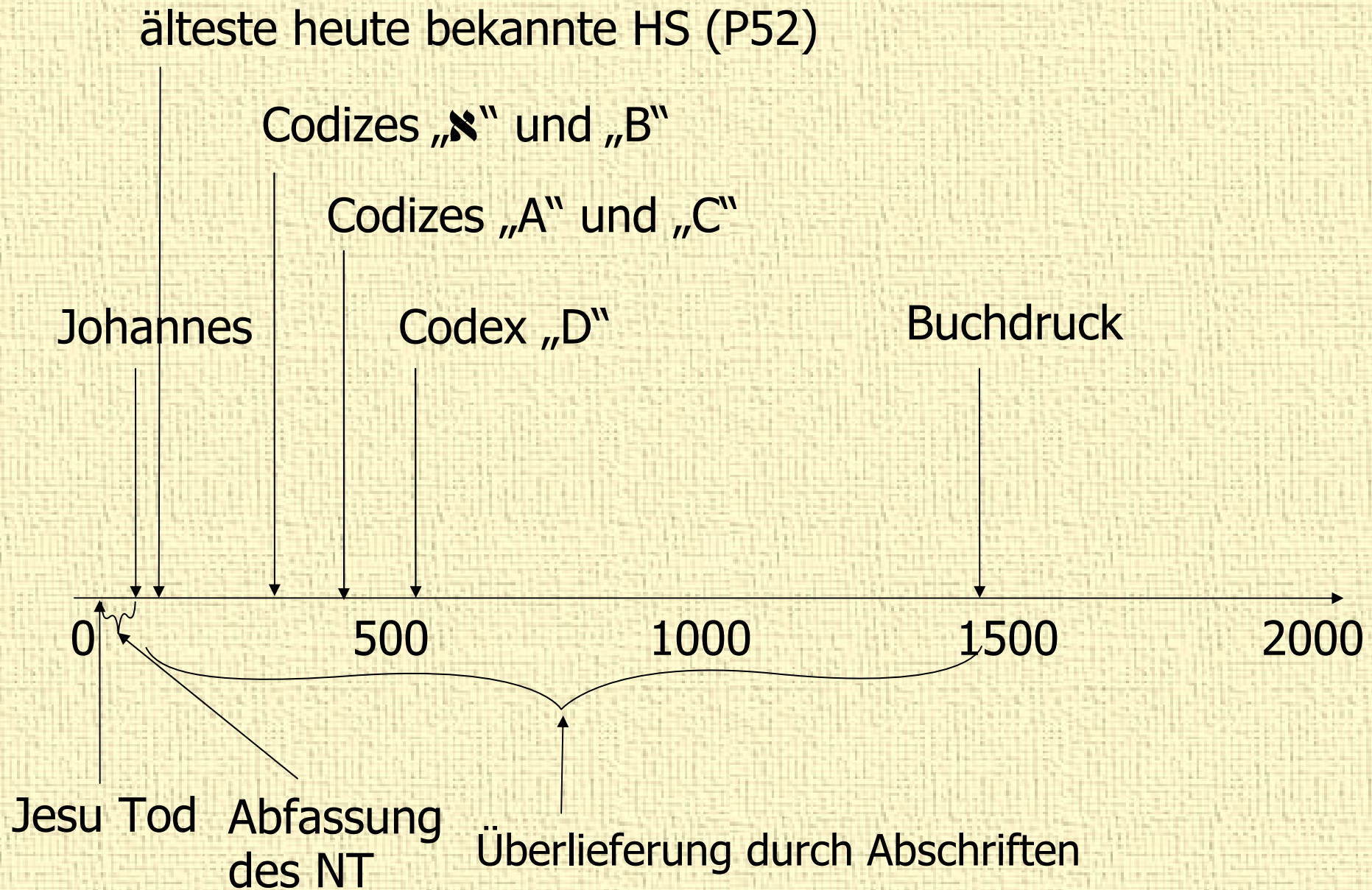
μή ἔργα ἔχη· ἡ κρὰ ἐστὶ κατὰ αὐτὴν· ἀλλ' ὅτι
σὺ πιστὴν ἔχεις· καὶ γὰρ ἔρω ἔχω· δείξον μοι
τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου· καὶ ὁ δόξω
ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν σου· σὺ πιστὰς

ΠΡΟΧΑΥΤΟΝ ΤΗΝ

ΕΥΝΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΣ

ΟΝ ΑΚΟΤΕ ΑΣΤΥ
ΕΥΝΑΤΟΝ ΤΩΝ

Zeitraster

[illegible]

Die Zuverlässigkeit der Quellen

Autor	Abfassung	älteste Abschrift	Zeitspanne	HSS
Homer	750 v.Chr.	200 n.Chr.	950 Jahre	650
Sophokles	496-406 v.Chr.	1000 n.Chr.	1400 Jahre	100
Demosthenes	383-322 v.Chr.	1100 n.Chr.	1300 Jahre	200
Aristoteles	384-322 v.Chr.	1100 n.Chr.	1400 Jahre	5
Cäsar	100-44 v.Chr.	900 n.Chr.	1000 Jahre	10
Sueton	75-160 n.Chr.	950 n.Chr.	800 Jahre	8
Tacitus	100 n.Chr.	1100 n.Chr.	1000 Jahre	20
NT	45-95 n.Chr.	125 n.Chr.	30 Jahre	5600

davon 100 Papyri, 300 Majuskeln, 2860 Minuskeln, 2400 Lektionare

Joh. 1 mit den Textvarianten

1 εν αρχη ην ο λογος και ο λογος ην προς τον θεον και θεος ην ο λογος 2 ουτος ην εν αρχη προς τον θεον 3 παντα δι αυτου εγενετο και χωρις αυτου εγενετο ουδε εν ο γεγονεν 4 εν αυτω ζωη ην και η ζωη ην το φως των ανθρωπων 5 και το φως εν τη σκοτια φαινει και η σκοτια αυτο ου κατελαβεν 6 εγενετο ανθρωπος απεσταλμενος παρα θεου ονομα αυτω ιωαννης 7 ουτος ηλθεν εις μαρτυριαν ινα μαρτυρηση περι του φωτος ινα παντες πιστευσωσιν δι αυτου 8 ουκ ην εκεινος το φως αλλ ινα μαρτυρηση περι του φωτος 9 ην το φως το αληθινον ο φωτιζει παντα ανθρωπον ερχομενον εις τον κοσμον 10 εν τω κοσμω ην και ο κοσμος δι αυτου εγενετο και ο κοσμος αυτον ουκ εγνω 11 εις τα ιδια ηλθεν και οι ιδιοι αυτον ου παρελαβον 12 οσοι δε ελαβον αυτον εδωκεν αυτοις εξουσιαν τεκνα θεου γενεσθαι τοις πιστευουσιν εις το ονομα αυτου 13 οι ουκ εξ αιματων ουδε εκ θεληματος σαρκος ουδε εκ θεληματος ανδρος αλλ εκ θεου **εγεννηθησαν** 14 και ο λογος σαρξ εγενετο και εσκηνωσεν εν ημιν και εθεασαμεθα την δοξαν αυτου δοξαν ως μονογενους παρα πατρος πληρης χαριτος και αληθειας 15 ιωαννης μαρτυρει περι αυτου και κεκραγεν λεγων ουτος ην ον **ειπον** ο οπισω μου **ερχομενος** εμπροσθεν μου γεγονεν οτι πρωτος μου ην 16 και εκ του πληρωματος αυτου ημεις παντες ελαβομεν και χαριν αντι χαριτος 17 οτι ο νομος δια μωσεως εδοθη η χαρις και η αληθεια δια ιησου χριστου εγενετο 18 θεον ουδεις εωρακεν παποτε ο μονογενης **υιος** ο ων εις τον κολπον του πατρος εκεινος εξηγησατο 19 και αυτη εστιν η μαρτυρια του ιωαννου οτε απεστειλαν οι ιουδαιοι εξ ιεροσολυμων ιερεις και λευιτας ινα ερωτησωσιν αυτον συ τις ει 20 και ωμολογησεν και ουκ ηρνησατο και ωμολογησεν οτι ουκ ειμι εγω ο χριστος 21 και ηρωτησαν αυτον **τι ουν** ηλιας ει συ και λεγει ουκ ειμι ο προφητης ει συ και απεκριθη ου 22 ειπον ουν αυτω τις ει ινα αποκρισιν δωμεν τοις πεμψασιν ημας τι λεγεις περι σεαυτου 23 εφη εγω φωνη βοωντος εν τη ερημω ευθυνατε την οδον κυριου καθως ειπεν ησαιας ο προφητης 24 και οι απεσταλμενοι ησαν εκ των φαρισαιων 25 και ηρωτησαν αυτον και ειπον αυτω τι ουν βαπτιζεις ει συ ουκ ει ο χριστος ουτε ηλιας ουτε ο προφητης 26 απεκριθη αυτοις ο ιωαννης λεγων εγω βαπτιζω εν υδατι μεσος δε υμων **εστηκεν** ον υμεις ουκ οιδατε 27 αυτος εστιν ο οπισω μου ερχομενος ος εμπροσθεν μου γεγονεν ου εγω ουκ ειμι αξιος ινα λυσω αυτου τον ιμαντα του υποδηματος 28 ταυτα εν **βηθαβαρα εγενετο** περαν του ιορδανου οπου ην ιωαννης βαπτιζων 29 τη επαυριον βλεπει ο ιωαννης τον ιησουν ερχομενον προς αυτον και λεγει ιδε ο αμνος του θεου ο αιρων την αμαρτιαν του κοσμου 30 ουτος εστιν περι ου εγω ειπον οπισω μου ερχεται ανηρ ος εμπροσθεν μου γεγονεν οτι πρωτος μου ην 31 καγω ουκ ηδην αυτον αλλ ινα φανερωθη τω ισραηλ δια τουτο ηλθον εγω εν τω υδατι βαπτιζων 32 και εμαρτυρησεν ιωαννης λεγων οτι τεθεαμαι το πνευμα καταβαινον ωσει περιστεραν εξ ουρανου και εμεινεν επ αυτον 33 καγω ουκ ηδην αυτον αλλ ο πεμψας με βαπτιζειν εν υδατι εκεινος μοι ειπεν εφ ον αν ιδης το πνευμα καταβαινον και μενον επ αυτον ουτος εστιν ο βαπτιζων εν πνευματι αγιω 34 καγω εωρακα και μεμαρτυρηκα οτι ουτος εστιν ο **υιος** του θεου 35 τη επαυριον παλιν εισηκει ο ιωαννης και εκ των μαθητων αυτου δυο 36 και εμβλεψας τω ιησου περιπατουντι λεγει ιδε ο αμνος του θεου 37 και ηκουσαν αυτου οι δυο μαθηται λαλουντος και ηκολουθησαν τω ιησου 38 στραφεις δε ο ιησους και θεασαμενος αυτους ακολουθουντας λεγει αυτοις τι ζητειτε οι δε ειπον αυτω ραββι ο λεγεται ερμηνευομενον διδασκαλε που μενεις 39 λεγει αυτοις ερχεσθε και ιδετε ηλθον και ειδον που μενει και παρ αυτω εμειναν την ημεραν εκεινην ωρα δε ην ως δεκατη 40 ην ανδρεας ο αδελφος σιμωνος πετρου εις εκ των δυο των ακουσαντων παρα ιωαννου και ακολουθησαντων αυτω 41 ευρισκει ουτος **πρωτος** τον αδελφον τον ιδιον σιμωνα και λεγει αυτω ευρηκαμεν τον μεσσιαν ο εστιν μεθερμηνευομενον ο χριστος 42 και ηγαγεν αυτον προς τον ιησουν εμβλεψας δε αυτω ο ιησους ειπεν συ ει σιμων ο υιος **ιωνα** συ κληθηση κηφας ο ερμηνευεται πετρος 43 τη επαυριον ηθελησεν ο ιησους εξελθειν εις την γαλιλαιαν και ευρισκει φιλιππον και λεγει αυτω ακολουθει μοι 44 ην δε ο φιλιππος απο βηθσαιδα εκ της πολεως ανδρεου και πετρου 45 ευρισκει φιλιππος τον ναθαναηλ και λεγει αυτω ον εγραψεν μωσης εν τω νομω και οι προφηται ευρηκαμεν ιησουν τον υιον του ιωσηφ τον απο ναζαρεθ 46 και ειπεν αυτω ναθαναηλ εκ ναζαρεθ δυναται τι αγαθον ειναι λεγει αυτω φιλιππος ερχου και ιδε 47 ειδεν ο ιησους τον ναθαναηλ ερχομενον προς αυτον και λεγει περι αυτου ιδε αληθως ισραηλιτης εν ω δολος ουκ εστιν 48 λεγει αυτω ναθαναηλ ποθεν με γινωσκεις απεκριθη ο ιησους και ειπεν αυτω προ του σε φιλιππον φωνησαι οντα υπο την συκην ειδον σε 49 απεκριθη ναθαναηλ και λεγει αυτω ραββι συ ει ο υιος του θεου συ ει ο βασιλευς του ισραηλ 50 απεκριθη ιησους και ειπεν αυτω οτι ειπον σοι ειδον σε υποκατω της συκης πιστευεις μειζω τουτων οφει 51 και λεγει αυτω αμην αμην λεγω υμιν απ αρτι οψεσθε τον ουρανον ανεωγοτα και τους αγγελους του θεου αναβαινοντας και καταβαινοντας επι τον υιον του ανθρωπου

αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος·
17 ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια
διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. 18 θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν
πώποτε· **μονογενὴς θεὸς**⁵ ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς
ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.

③

The Testimony of John the Baptist
(Mt 3.1-12; Mk 1.2-8; Lk 3.15-17)

19 Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου, ὅτε
ἀπέστειλαν [πρὸς αὐτὸν] οἱ Ἰουδαῖοι ἐξ Ἱεροσολύμων
ἱερεῖς καὶ Λευίτας ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτόν, Σὺ τίς εἶ;
20 καὶ ὡμολόγησεν καὶ οὐκ ἡρνήσατο, καὶ ὡμολόγησεν
② ὅτι Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός. 21 καὶ ἠρώτησαν αὐτόν,
Τί οὖν; Σὺ Ἠλίας εἶ;⁶ καὶ λέγει, Οὐκ εἰμὶ. Ὁ προ-

ἦν ὃν εἶπον ὑμῖν, Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος (D^b omit λέγων) (W^{sup} add ὅς)
X it¹ vg^{ms} eth // λέγων, Οὗτος ἦν ὁ εἰπών, Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος
N^a B^a C^a Origen // Οὗτος ἦν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ὅς N^a

⁵ 18 {B} μονογενὴς θεός p⁶⁶ N^a B C^a L (ὁ μονογενὴς θεός p⁷⁵ N^c 33
eup¹) syr^h eth¹ Theodotus^{acc.} to Clement Valentinian^{acc.} to Irenaeus and
Clement Ptolemy Diatessaron^{acc.} Heracleon Irenaeus^{ant} Clement^{3/5} Origen^{ms} Int
Aring^{acc.} to Epiphanius Hilary Basil Apostolic Constitutions Didymus Gregory-
Nyssa Epiphanius Synesius^{acc.} to Epiphanius Jerome Cyril Ps-Ignatius //
ὁ μονογενὴς υἱός A C^a K X Δ Θ Π Ψ 063 f¹ f¹³ 28 565 700 892 1009 1010
1071 1079 1195 1216 1230 1241 1242 1253 1344 1365 1546 1646 2148 Byz Lect
(εἰ μὴ ὁ μον. υἱός W^{sup} it^a, aur, b, c, e, it², 1) it¹ vg syr^h arm eth¹ geo
Irenaeus^{ant} Clement^{3/5} Tertullian (Hippolytus) Alexander Eusebius
Ambrosiaster Victorinus-Rome Hilary Athanasius Titus-Bosstra Basil
Gregory-Nazianzus Chrysostom Synesius Theodore Nonnus Proclus Theo-
doret Fulgentius Caesarius // μονογενὴς υἱός θεοῦ it^a (eup¹ θεός)
Irenaeus^{ant} Origen // ὁ μονογενὴς vg^{ms} Diatessaron Origen Jacob-Nisibis
Victorinus-Rome Ephraem Cyril-Jerusalem Ambrose Epiphanius Nonnus
Nestorius Ps-Ignatius

⁶ 21 {D} Τί οὖν; Σὺ Ἠλίας εἶ (p⁶⁶ τίς) p⁷⁵ C^a (W^{sup} εἶ Ἠλίας) Ψ
33 it¹ eth^{1,2} syr^h arm geo Origen // Τί οὖν Ἠλίας εἶ N L it^a syr^h Cyril //
Τί οὖν; Ἠλίας εἶ σύ A C^a K X Δ Θ Π 063 0234 f¹ f¹³ 28 565 700 892 1009
1010 1079 1195 1216 1230 1241 1242 1253 1344 1365 1546 1646 2148 2174 Byz

17 ὁ νόμος...ἐδόθη Ex 31.18; 34.28; Jn 7.19 18 θεὸν...πώποτε Ex 33.20; Jn 6.46;
1 Tm 6.16; 1 Jn 4.12 μονογενὴς...ἐξηγήσατο Mt 11.27; Lk 10.22 20 Jn 3.28 21 Σὺ
Ἠλίας...εἰμὶ Mt 11.14; 17.11-13; Mk 9.13 Ὁ προφήτης εἶ σύ Dt 18.15, 18; Jn 6.14; 7.40;
Ac 3.22; 7.37

φήτης εἶ σύ; καὶ ἀπεκρίθη, Οὐ. 22 εἶπαν οὖν αὐτῷ,
Τίς εἶ; ἵνα ἀποκρισιν δώμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς· τί
λέγεις περὶ σεαυτοῦ; 23 ἔφη,

Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ,

Εὐθύνετε τὴν ὁδὸν κυρίου,

καθὼς εἶπεν Ἡσαΐας ὁ προφήτης. 24 Καὶ ἀπεσταλμένοι
ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων. 25 καὶ ἠρώτησαν αὐτόν καὶ
εἶπαν αὐτῷ, Τί οὖν βαπτίζεις εἰ σύ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς
οὐδὲ Ἠλίας οὐδὲ ὁ προφήτης; 26 ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ
Ἰωάννης λέγων, Ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος ὑμῶν
ἕστηκεν· ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, 27 ὁ ὀπίσω μου ἐρχό-
μενος, οὗ οὐκ εἰμὶ [ἐγὼ] ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν
ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος. 28 Ταῦτα ἐν **Βηθανίᾳ ἐγένετο**⁸
πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅπου ἦν ὁ Ἰωάννης βαπτίζων.

①

The Lamb of God

③ 29 Τῇ ἐπαύριον βλέπει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς
αὐτόν καὶ λέγει, Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἵρων τὴν

Lect p⁶⁶, m, 72^m, 155^m it^a, e, f, g vg syr^h Chrysostom // Σὺ οὖν τί; Ἠλίας εἶ
B // Σὺ τίς εἶ; Ἠλίας εἶ 1071 // Ἠλίας εἶ σύ it^{b, c, d} eop^{m, lo}

⁷ 26 {B} ἕστηκεν p⁶⁶ A C K W^{sup} X Δ Θ Π Ψ 063 f¹ 28 33 565
700 892 1009 1010 1079 1195 1216 1230 1241 1242 1253 1344 1546 1646 2148 2174
Byz Lect p⁶⁶, m, 72^m, 155^m it^a vg arm geo Heracleon^{acc.} to Origen Origen Chrysos-
tom Cyril // ἕστηκε N Origen // εἰσῆλκει p⁷⁵ 1071 1365 Eusebius // στήκει
B L 083 f¹ Origen Cyril // stands it^a, aur, b, c, e, it², 1, g syr^h arm geo eop^{m, lo}
Origen^{la} Cyprian

② ⁸ 28 {C} ἐν Βηθανίᾳ ἐγένετο p⁶⁶, d, 75 A B C^a L W^{sup} X Δ Θ Ψ^a 063
28 565 700 892^a 1009 1010 1071 1195 1216 1241 1242 1253 1344 1365^a 2148 2174
Byz^m Lect it^a, e, f, g, 1, 1, g vg syr^h arm geo Heracleon^{acc.} to Origen Origen mss^{acc.}
to Origen Ambrosiaster mss^{acc.} to Epiphanius Chrysostom Nonnus Cyril //
ἐγένετο ἐν Βηθανίᾳ p⁶⁶ N^a it^a, b, c, d eop^m // ἐν Βηθαβαρᾷ ἐγένετο C^a (K
μὲν ἐν) (Π^a) Π^c Ψ^c 083 0113 f¹ f¹³ 33 1079 1230 1365^a 1546 (1646^a Βηθαβᾶ)
1646^c Byz^m p⁷⁰, 1231 syr^h arm geo Origen mss^{acc.} to Origen
Eusebius Epiphanius Chrysostom mss^{acc.} to Chrysostom // ἐν Βηθαβαρᾷ
ἐγένετο 892^a, c. syr^h Origen // ἐγένετο ἐν Βηθαβαρᾷ N^b

23 φωνή...κυρίου Is 40.3 (Mt 3.3; Mk 1.3; Lk 3.4) 25-26 Τί...ὕδατι Mt 21.25; Mk 11.30;
Lk 20.4; Jn 1.33 27 ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος Jn 1.15 ὁ ὀπίσω...ὑποδήματος Ac 13.25
28 Mt 3.13; Jn 10.40 29 Τῇ...θεοῦ Jn 1.36 ὁ ἀμνός...κόσμου Is 53.6-7; Ac 8.32; 1 Pē 1.18-19

Unterschiedliche Lesarten Vers 28

⁸ 28 {C} ἐν Βηθανία ἐγένετο ^{p⁵⁹vid,75} A B C* L W^{supp} X Δ Θ Ψ* 063
 28 565 700 892* 1009 1010 1071 1195 1216 1241 1242 1253 1344 1365* 2148 2174
Byz^{pt} Lect it^{aur,c,f,ff²,l,q} vg syr^{p,h,pal^{mss}} Heracleon^{acc. to Origen} Origen mss^{acc. to Origen} Ambrosiaster mss^{acc. to Epiphanius} Chrysostom Nonnus Cyril //
 ἐγένετο ἐν Βηθανία ^{p⁶⁶} ⲛ* it^{a,b,e,r¹} cop^{bo?} // ἐν Βηθαβαρᾶ ἐγένετο C² (K
 μὲν ἐν) (Π*) Π^c Ψ^c 083 0113 ^{f¹ f¹³} 33 1079 1230 1365^c 1546 (1646* Βιθαβαρᾶ)
 1646^c *Byz^{pt} l^{70c,1231}* syr^{c,s,(pal^{mss})} cop^{sa} arm geo Origen mss^{acc. to Origen}
 Eusebius Epiphanius Chrysostom mss^{acc. to Chrysostom} // ἐν Βηθαβαρᾶ
 ἐγένετο 892^{v.r.} syr^{hmg} Origen // ἐγένετο ἐν Βηθαβαρᾶ ⲛ^b

„In Bethanien geschah dies“ (P⁵⁹ P⁷⁵ A B C* L W X Δ Θ Ψ*...)

„Dies geschah in Bethanien“ (P⁶⁶ ⲛ*)

„In Bethabara geschah dies“ (C² K Π Ψ^c...)

„In Betharaba geschah dies“ (892)

„Dies geschah in Betharaba“ (ⲛ^b)

αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος·
17 ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια
διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. 18 θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν
πώποτε· **μονογενὴς θεὸς**⁵ ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς
ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.

③

The Testimony of John the Baptist
(Mt 3.1-12; Mk 1.2-8; Lk 3.15-17)

19 Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου, ὅτε
ἀπέστειλαν [πρὸς αὐτὸν] οἱ Ἰουδαῖοι ἐξ Ἱεροσολύμων
ἱερεῖς καὶ Λευίτας ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτόν, Σὺ τίς εἶ;
20 καὶ ὡμολόγησεν καὶ οὐκ ἡρνήσατο, καὶ ὡμολόγησεν
② ὅτι Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός. 21 καὶ ἠρώτησαν αὐτόν,
Τί οὖν; Σὺ Ἠλίας εἶ;⁶ καὶ λέγει, Οὐκ εἰμὶ. Ὁ προ-

ἦν ὃν εἶπον ὑμῖν, Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος (D^b omit λέγων) (W^{sup} add ὅς)
X it¹ vg^{ms} eth // λέγων, Οὗτος ἦν ὁ εἰπών, Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος
N^a B^a C^a Origen // Οὗτος ἦν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ὅς N^a

⁵ 18 {B} μονογενὴς θεός p⁶⁶ N^a B C^a L (ὁ μονογενὴς θεός p⁷⁵ N^c 33
eup¹) syr^h eth¹ Theodotus^{acc.} to Clement Valentinian^{acc.} to Irenaeus and
Clement Ptolemy Diatessaron^{acc.} Heracleon Irenaeus^{int} Clement^{3/5} Origen^{acc.} Int
Aring^{acc.} to Epiphanius Hilary Basil Apostolic Constitutions Didymus Gregory-
Nyssa Epiphanius Synesius^{acc.} to Epiphanius Jerome Cyril Ps-Ignatius //
ὁ μονογενὴς υἱός A C^a K X Δ Θ Π Ψ 063 f¹ f¹³ 28 565 700 892 1009 1010
1071 1079 1195 1216 1230 1241 1242 1253 1344 1365 1546 1646 2148 Byz Lect
(εἰ μὴ ὁ μον. υἱός W^{sup} it^a, aur., b., c., e., it², 1) it¹ vg syr^h, h., pal arm eth¹ geo
Irenaeus^{int} Clement^{3/5} Tertullian (Hippolytus) Alexander Eusebius
Ambrosiaster Victorinus-Rome Hilary Athanasius Titus-Bosta Basil
Gregory-Nazianzus Chrysostom Synesius Theodore Nonnus Proclus Theo-
doret Fulgentius Caesarius // μονογενὴς υἱός θεοῦ it^a (eup¹ θεός)
Irenaeus^{int} Origen // ὁ μονογενὴς vg^{ms} Diatessaron Origen Jacob-Nisibis
Victorinus-Rome Ephraem Cyril-Jerusalem Ambrose Epiphanius Nonnus
Nestorius Ps-Ignatius

⁶ 21 {D} Τί οὖν; Σὺ Ἠλίας εἶ (p⁶⁶ τίς) p⁷⁵ C^a (W^{sup} εἶ Ἠλίας) Ψ
33 it¹ (e., it²) syr^h arm geo Origen // Τί οὖν Ἠλίας εἶ N L it^a syr^h Cyril //
Τί οὖν; Ἠλίας εἶ σύ A C^a K X Δ Θ Π 063 0234 f¹ f¹³ 28 565 700 892 1009
1010 1079 1195 1216 1230 1241 1242 1253 1344 1365 1546 1646 2148 2174 Byz

17 ὁ νόμος...ἐδόθη Ex 31.18; 34.28; Jn 7.19 18 θεὸν...πώποτε Ex 33.20; Jn 6.46;
1 Tm 6.16; 1 Jn 4.12 μονογενὴς...ἐξηγήσατο Mt 11.27; Lk 10.22 20 Jn 3.28 21 Σὺ
Ἠλίας...εἰμί Mt 11.14; 17.11-13; Mk 9.13 Ὁ προφήτης εἶ σύ Dt 18.15, 18; Jn 6.14; 7.40;
Ac 3.22; 7.37

φήτης εἶ σύ; καὶ ἀπεκρίθη, Οὐ. 22 εἶπαν οὖν αὐτῷ,
Τίς εἶ; ἵνα ἀποκρισιν δώμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς· τί
λέγεις περὶ σεαυτοῦ; 23 ἔφη,

Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ,

Εὐθύνετε τὴν ὁδὸν κυρίου,

καθὼς εἶπεν Ἡσαΐας ὁ προφήτης. 24 Καὶ ἀπεσταλμένοι
ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων. 25 καὶ ἠρώτησαν αὐτόν καὶ
εἶπαν αὐτῷ, Τί οὖν βαπτίζεις εἰ σύ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς
οὐδὲ Ἠλίας οὐδὲ ὁ προφήτης; 26 ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ
Ἰωάννης λέγων, Ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος ὑμῶν
ἕστηκεν· ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, 27 ὁ ὀπίσω μου ἐρχό-
μενος, οὗ οὐκ εἰμὶ [ἐγὼ] ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν
ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος. 28 Ταῦτα ἐν **Βηθανίᾳ ἐγένετο**⁸
πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅπου ἦν ὁ Ἰωάννης βαπτίζων.

①

The Lamb of God

③ 29 Τῇ ἐπαύριον βλέπει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς
αὐτόν καὶ λέγει, Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἵρων τὴν

Lect p⁶⁶, m., 72^m, 155^m it^a, e., f., g vg syr^h Chrysostom // Σὺ οὖν τί; Ἠλίας εἶ
B // Σὺ τίς εἶ; Ἠλίας εἶ 1071 // Ἠλίας εἶ σύ it^b, c¹ cor^m, lo

⁷ 26 {B} ἕστηκεν p⁶⁶ A C K W^{sup} X Δ Θ Π Ψ 063 f¹ 28 33 565
700 892 1009 1010 1079 1195 1216 1230 1241 1242 1253 1344 1546 1646 2148 2174
Byz Lect p⁶⁶, m., 72^m, 155^m it^a vg arm geo Heracleon^{acc.} to Origen Origen Chrysos-
tom Cyril // ἕστηκε N Origen // εἰσῆλκει p⁷⁵ 1071 1365 Eusebius // στήκει
B L 083 f¹ Origen Cyril // stands it^a, aur., b., c., e., it², 1, g syr^h, e., p., h., pal cor^m, lo
Origen^{int} Cyprian

② ⁸ 28 {C} ἐν Βηθανίᾳ ἐγένετο p⁶⁶, d., 75 A B C^a L W^{sup} X Δ Θ Ψ^a 063
28 565 700 892^a 1009 1010 1071 1195 1216 1241 1242 1253 1344 1365^a 2148 2174
Byz^m Lect it^a, e., f., g., h., i., q vg syr^h, h., pal^{ms} Heracleon^{acc.} to Origen Origen mss^{acc.}
to Origen Ambrosiaster mss^{acc.} to Epiphanius Chrysostom Nonnus Cyril //
ἐγένετο ἐν Βηθανίᾳ p⁶⁶ N^a it^a, b., c., e., f¹ cor^m, lo // ἐν Βηθαβαρᾷ ἐγένετο C^a (K
μὲν ἐν) (Π^a) Π^c Ψ^c 083 0113 f¹ f¹³ 33 1079 1230 1365^a 1546 (1646^a Βηθαβᾶ)
1646^c Byz^m p⁷⁰, 1231 syr^h, e., pal^{ms} cor^m arm geo Origen mss^{acc.} to Origen
Eusebius Epiphanius Chrysostom mss^{acc.} to Chrysostom // ἐν Βηθαβαρᾷ
ἐγένετο 892^v, c. syr^h Origen // ἐγένετο ἐν Βηθαβαρᾷ N^b

23 φωνή...κυρίου Is 40.3 (Mt 3.3; Mk 1.3; Lk 3.4) 25-26 Τί...ὑδατι Mt 21.25; Mk 11.30;
Lk 20.4; Jn 1.33 27 ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος Jn 1.15 ὁ ὀπίσω...ὑποδήματος Ac 13.25
28 Mt 3.13; Jn 10.40 29 Τῇ...θεοῦ Jn 1.36 ὁ ἀμνός...κόσμου Is 53.6-7; Ac 8.32; 1 Pn 1.18-19

Unterschiedliche Lesarten Vers 21

⁶ 21 {D} Τί οὖν; Σὺ Ἡλίας εἶ (p⁶⁶ τῖς) p⁷⁵ C* (W^{supp} εἶ Ἡλίας) Ψ
33 it^{(e),ff²,l} syr^{pal} arm geo Origen // Τί οὖν Ἡλίας εἶ ⲛ L it^a syr^p Cyril //
Τί οὖν; Ἡλίας εἶ σὺ A C³ K X Δ Θ Π 063 0234 f¹ f¹³ 28 565 700 892 1009
1010 1079 1195 1216 1230 1241 1242 1253 1344 1365 1546 1646 2148 2174 Byz
Lect l^{69s,m,70m,185s,m} it^{aur,c,f,q} vg syr^h Chrysostom // Σὺ οὖν τί; Ἡλίας εἶ
B // Σὺ τῖς εἶ; Ἡλίας εἶ 1071 // Ἡλίας εἶ σὺ it^{b,r1} cop^{sa,bo}

„Was nun, du Elia bist?“ (p⁶⁶ p⁷⁵ C* W Ψ 33...)

„Was nun, Elia bist?“ (ⲛ L...)

„Was nun, Elia bist du?“ (A C³ K X Δ Θ Π 063 0234 28 565 700
892 1009 1010 1079 1195 1216 1230 1241 1242 1253 1344 1365
1546 1646 2148 2174...)

„Du nun was, Elia bist?“ (B)

„Wer bist du, Elia?“ (1071)

αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος·
17 ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια
διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. 18 θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν
πώποτε· **μονογενὴς θεὸς**⁵ ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς
ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.

③

The Testimony of John the Baptist
(Mt 3.1-12; Mk 1.2-8; Lk 3.15-17)

19 Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου, ὅτε
ἀπέστειλαν [πρὸς αὐτὸν] οἱ Ἰουδαῖοι ἐξ Ἱεροσολύμων
ἱερεῖς καὶ Λευίτας ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτόν, Σὺ τίς εἶ;
20 καὶ ὡμολόγησεν καὶ οὐκ ἡρνήσατο, καὶ ὡμολόγησεν
② ὅτι Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός. 21 καὶ ἠρώτησαν αὐτόν,
Τί οὖν; Σὺ Ἠλίας εἶ;⁶ καὶ λέγει, Οὐκ εἰμὶ. Ὁ προ-

ἦν ὃν εἶπον ὑμῖν, Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος (D^b omit λέγων) (W^{sup} add ὅς)
X it¹ vg^{ms} eth // λέγων, Οὗτος ἦν ὁ εἰπών, Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος
N^a B^a C^a Origen // Οὗτος ἦν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ὅς N^a

⁵ 18 {B} μονογενὴς θεός p⁶⁶ N^a B C^a L (ὁ μονογενὴς θεός p⁷⁵ N^c 33
eup¹) syr^h eth¹ Theodotus^{acc.} to Clement Valentinian^{acc.} to Irenaeus and
Clement Ptolemy Diatessaron^{acc.} Heracleon Irenaeus^{int} Clement^{3/5} Origen^{acc.} Int
Aring^{acc.} to Epiphanius Hilary Basil Apostolic Constitutions Didymus Gregory-
Nyssa Epiphanius Synesius^{acc.} to Epiphanius Jerome Cyril Ps-Ignatius //
ὁ μονογενὴς υἱός A C^a K X Δ Θ Π Ψ 063 f¹ f¹³ 28 565 700 892 1009 1010
1071 1079 1195 1216 1230 1241 1242 1253 1344 1365 1546 1646 2148 Byz Lect
(εἰ μὴ ὁ μον. υἱός W^{sup} it^a, aur., b., c., e., it², 1) it¹ vg syr^h, h., pal arm eth¹ geo
Irenaeus^{int} Clement^{3/5} Tertullian (Hippolytus) Alexander Eusebius
Ambrosiaster Victorinus-Rome Hilary Athanasius Titus-Bosta Basil
Gregory-Nazianzus Chrysostom Synesius Theodore Nonnus Proclus Theo-
doret Fulgentius Caesarius // μονογενὴς υἱός θεοῦ it^a (eup¹ θεός)
Irenaeus^{int} Origen // ὁ μονογενὴς vg^{ms} Diatessaron Origen Jacob-Nisibis
Victorinus-Rome Ephraem Cyril-Jerusalem Ambrose Epiphanius Nonnus
Nestorius Ps-Ignatius

⁶ 21 {D} Τί οὖν; Σὺ Ἠλίας εἶ (p⁶⁶ τίς) p⁷⁵ C^a (W^{sup} εἶ Ἠλίας) Ψ
33 it¹ (e., it²) syr^h arm geo Origen // Τί οὖν Ἠλίας εἶ N L it^a syr^h Cyril //
Τί οὖν; Ἠλίας εἶ σύ A C^a K X Δ Θ Π 063 0234 f¹ f¹³ 28 565 700 892 1009
1010 1079 1195 1216 1230 1241 1242 1253 1344 1365 1546 1646 2148 2174 Byz

17 ὁ νόμος...ἐδόθη Ex 31.18; 34.28; Jn 7.19 18 θεὸν...πώποτε Ex 33.20; Jn 6.46;
1 Tm 6.16; 1 Jn 4.12 μονογενὴς...ἐξηγήσατο Mt 11.27; Lk 10.22 20 Jn 3.28 21 Σὺ
Ἠλίας...εἰμὶ Mt 11.14; 17.11-13; Mk 9.13 Ὁ προφήτης εἶ σύ Dt 18.15, 18; Jn 6.14; 7.40;
Ac 3.22; 7.37

φήτης εἶ σύ; καὶ ἀπεκρίθη, Οὐ. 22 εἶπαν οὖν αὐτῷ,
Τίς εἶ; ἵνα ἀποκρισιν δώμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς· τί
λέγεις περὶ σεαυτοῦ; 23 ἔφη,

Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ,

Εὐθύνετε τὴν ὁδὸν κυρίου,

καθὼς εἶπεν Ἡσαΐας ὁ προφήτης. 24 Καὶ ἀπεσταλμένοι
ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων. 25 καὶ ἠρώτησαν αὐτόν καὶ
εἶπαν αὐτῷ, Τί οὖν βαπτίζεις εἰ σύ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς
οὐδὲ Ἠλίας οὐδὲ ὁ προφήτης; 26 ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ
Ἰωάννης λέγων, Ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος ὑμῶν
ἕστηκεν· ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, 27 ὁ ὀπίσω μου ἐρχό-
μενος, οὗ οὐκ εἰμὶ [ἐγὼ] ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν
ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος. 28 Ταῦτα ἐν **Βηθανίᾳ ἐγένετο**⁸
πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅπου ἦν ὁ Ἰωάννης βαπτίζων.

①

The Lamb of God

29 Τῇ ἐπαύριον βλέπει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς
αὐτόν καὶ λέγει, Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἵρων τὴν

③

Lect [p⁶⁶, m., 72^m, 155^m] it^a, e., f., g vg syr^h Chrysostom // Σὺ οὖν τί; Ἠλίας εἶ
B // Σὺ τίς εἶ; Ἠλίας εἶ 1071 // Ἠλίας εἶ σύ it^b, c¹ cor^m, lo

⁷ 26 {B} ἕστηκεν p⁶⁶ A C K W^{sup} X Δ Θ Π Ψ 063 f¹ 28 33 565
700 892 1009 1010 1079 1195 1216 1230 1241 1242 1253 1344 1546 1646 2148 2174
Byz Lect [p⁶⁶, m., 72^m, 155^m] it^a vg arm geo Heracleon^{acc.} to Origen Origen Chrysos-
tom Cyril // ἕστηκε N Origen // εἕστηκε p⁷⁵ 1071 1365 Eusebius // στήκει
B L 083 f¹ Origen Cyril // stands it^a, aur., b., c., e., it², 1, g syr^h, e., p., h., pal cor^m, lo
Origen^{int} Cyprian

②

⁸ 28 {C} ἐν Βηθανίᾳ ἐγένετο p⁶⁶, d., 75 A B C^a L W^{sup} X Δ Θ Ψ^a 063
28 565 700 892^a 1009 1010 1071 1195 1216 1241 1242 1253 1344 1365^a 2148 2174
Byz^{int} Lect [it^a, e., f., g., h., 1, g vg syr^h, h., pal^{int}] Heracleon^{acc.} to Origen Origen mss^{acc.}
to Origen Ambrosiaster mss^{acc.} to Epiphanius Chrysostom Nonnus Cyril //
ἐγένετο ἐν Βηθανίᾳ p⁶⁶ N^a it^a, b., c., e., f¹ cor^m, lo // ἐν Βηθαβαρᾷ ἐγένετο C^a (K
μὲν ἐν) (Π^a) Π^c Ψ^c 083 0113 f¹ f¹³ 33 1079 1230 1365^a 1546 (1646^a Βηθαβᾶ)
1646^c Byz^{int} [p⁶⁶, 123] syr^h, e., pal^{int} cor^m arm geo Origen mss^{acc.} to Origen
Eusebius Epiphanius Chrysostom mss^{acc.} to Chrysostom // ἐν Βηθαβαβᾷ
ἐγένετο 892^v, c. syr^h Origen // ἐγένετο ἐν Βηθαβαβᾷ N^b

①

23 φωνή...κυρίου Is 40.3 (Mt 3.3; Mk 1.3; Lk 3.4) 25-26 Τί...ὕδατι Mt 21.25; Mk 11.30;
Lk 20.4; Jn 1.33 27 ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος Jn 1.15 ὁ ὀπίσω...ὑποδήματος Ac 13.25
28 Mt 3.13; Jn 10.40 29 Τῇ...θεοῦ Jn 1.36 ὁ ἀμνός...κόσμου Is 53.6-7; Ac 8.32; 1 Pō 1.18-19

Unterschiedliche Lesarten Vers 18

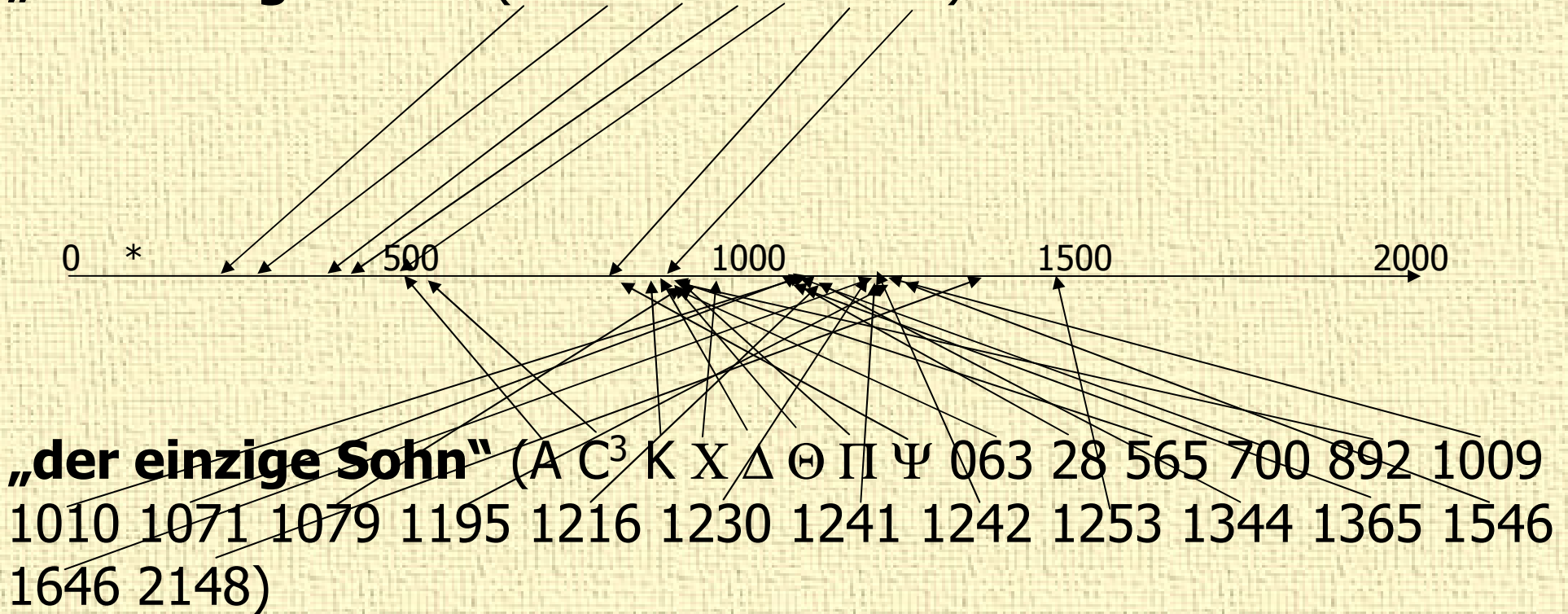
⁵ 18 {B} μονογενῆς θεός p⁶⁶ N* B C* L (ὁ μονογενῆς θεός p⁷⁵ N^c 33 cop^{bo}) syr^{p,hmg} eth^{ro} Theodotus^{acc.} to Clement Valentinians^{acc.} to Irenaeus and Clement Ptolemy Diatessaron^a Heracleon Irenaeus^{lat1/3} Clement^{3/5} Origen^{gr,lat} Arius^{acc.} to Epiphanius Hilary Basil Apostolic Constitutions Didymus Gregory-Nyssa Epiphanius Synesius^{acc.} to Epiphanius Jerome Cyril Ps-Ignatius // ὁ μονογενῆς υἱός A C³ K X Δ Θ Π Ψ 063 f¹ f¹³ 28 565 700 892 1009 1010 1071 1079 1195 1216 1230 1241 1242 1253 1344 1365 1546 1646 2148 *Byz Lect* (εἰ μὴ ὁ μον. υἱός W^{supp} it^{a,aur,b,c,e,ff²,1}) it^f vg syr^{c,h,pal} arm eth^{pp} geo Irenaeus^{lat2/3} Clement^{2/5} Tertullian (Hippolytus) Alexander Eusebius Ambrosiaster Victorinus-Rome Hilary Athanasius Titus-Bostra Basil Gregory-Nazianzus Chrysostom Synesius Theodore Nonnus Proclus Theodoret Fulgentius Caesarius // μονογενῆς υἱὸς θεοῦ it^a (cop^{sa?} θεός) Irenaeus^{lat} Origen // ὁ μονογενῆς vg^{ms} Diatessaron Origen Jacob-Nisibis Victorinus-Rome Ephraem Cyril-Jerusalem Ambrose Epiphanius Nonnus Nestorius Ps-Ignatius

Unterschiedliche Lesarten Vers 18

„der einzige Gott“ (P⁶⁶ P⁷⁵ B C* L 33)

0 * 500 1000 1500 2000

„der einzige Sohn“ (A C³ K X Δ Θ Π Ψ 063 28 565 700 892 1009
1010 1071 1079 1195 1216 1230 1241 1242 1253 1344 1365 1546
1646 2148)

Und die Übersetzungen?

- wichtige Bibelübersetzungen:
  - x Luther
  - x Elberfelder
  - x Hoffnung für alle
  - x Gute Nachricht
  - x Schlachter
  - x Menge
  - x Bruns
  - x Albrecht
  - x DaBHaR, konkordante
  - x Neue Welt Übersetzung
- welche ist nun richtig?

Übersetzungsvergleich Joh.3,16

Luther 1984

Denn also hat Gott die Welt geliebt, daß er seinen eingeborenen Sohn gab, damit alle, die an ihn glauben, nicht verloren werden, sondern das ewige Leben haben.

Elberfelder 1985

Denn so hat Gott die Welt geliebt, daß er seinen eingeborenen Sohn gab, damit jeder, der an ihn glaubt, nicht verloren geht, sondern ewiges Leben hat.

Einheitsübersetzung

Denn also hat Gott die Welt geliebt, daß er seinen eingeborenen Sohn gab, damit alle, die an ihn glauben, nicht verloren werden, sondern das ewige Leben haben.

Hoffnung für alle

Denn Gott hat die Menschen so sehr geliebt, daß er seinen einzigen Sohn für sie hergab. Jeder, der an ihn glaubt, wird nicht verlorengehen, sondern das ewige Leben haben.

Gute Nachricht

Gott liebte die Menschen so sehr, daß er seinen einzigen Sohn hergab. Nun wird jeder, der sich auf den Sohn Gottes verläßt, nicht zugrunde gehen, sondern ewig leben.

Bruns

Denn so sehr hat Gott die Welt geliebt, daß er den einzig-einen Sohn gab, damit jeder, der auf ihn vertraut, nicht verlorenght, sondern ewiges Leben hat.

Übersetzungsvergleich Röm.3,23

Luther 1984

Denn es ist hier kein Unterschied: sie sind allesamt Sünder und ermangeln des Ruhmes, den sie bei Gott haben sollten,

Elberfelder 1985

Denn es ist kein Unterschied, denn alle haben gesündigt und erlangen nicht die Herrlichkeit Gottes

Einheitsübersetzung

Denn es gibt keinen Unterschied: Alle haben gesündigt und die Herrlichkeit Gottes verloren.

Hoffnung für alle

Denn darin sind die Menschen gleich: Alle sind Sünder und haben nichts aufzuweisen, was Gott gefallen könnte.

Gute Nachricht

Vor Gott gibt es keinen Unterschied. Alle sind schuldig geworden und haben den Anteil an Gottes Herrlichkeit verscherzt, der ihnen zugedacht war.

Bruns

Es ist hier kein Unterschied: Die Menschen haben alle gesündigt und die Herrlichkeit Gottes verloren, die sie haben sollten.

Übersetzungsvergleich Eph.2,8-9

Luther 1984

Denn aus Gnade seid ihr selig geworden durch Glauben, und das nicht aus euch: Gottes Gabe ist es, nicht aus Werken, damit sich nicht jemand rühme.

Elberfelder 1985

Denn aus Gnade seid ihr errettet durch Glauben, und das nicht aus euch, Gottes Gabe ist es; nicht aus Werken, damit niemand sich rühme.

Einheitsübersetzung

Denn aus Gnade seid ihr durch den Glauben gerettet, nicht aus eigener Kraft - Gott hat es geschenkt -, nicht aufgrund eurer Werke, damit keiner sich rühmen kann.

Hoffnung für alle

Denn nur durch seine unverdiente Güte seid ihr vom Tod errettet worden. Ihr habt sie erfahren, weil ihr an Jesus Christus glaubt. Aber selbst dieser Glaube ist ein Geschenk Gottes und nicht euer eigenes Werk. Durch eigene Leistungen kann man bei Gott nichts erreichen. Deshalb kann sich niemand etwas auf seine guten Taten einbilden.

Gute Nachricht

Es ist tatsächlich reine Gnade, daß ihr gerettet seid. Ihr selbst könnt nichts dazu tun, als das im Vertrauen anzunehmen, was Gott für euch getan hat. Eure Rettung ist nicht euer eigenes Verdienst, sondern ein Geschenk Gottes. Keiner soll sich vor Gott auf seine Leistungen berufen können.

Bruns

Es ist Gnade, daß ihr errettet seid, wie ihr das ja auch im Glauben erfaßt. Verdienst spielt dabei keine Rolle, rühmen kann sich deswegen keiner. Es ist Gottes Geschenk.

Schlussfolgerungen

- der Text der Bibel (vor allem der des AT) wurde erstaunlich gut überliefert
- es gibt abweichende Überlieferungen (vor allem im NT)
- diese Abweichungen betreffen aber nur wenige Prozent des Textes (ca. 98% des NT sind ohne relevante Varianten)
- die Abweichungen sind nur in ca. 100 Fällen substantiell
- auch diese Abweichungen gefährden nirgends die Gesamt-Lehre der Bibel
- alle gängigen Bibelübersetzungen sind geeignet, die Lehre der Bibel zu verstehen